

PIJEME VÍCE NEBO MÉNĚ? ZMĚNY SPOTŘEBNÍCH ZVYKLOSTÍ ČESKÝCH KONZUMENTŮ ALKOHOLU V KONTEXTU PANDEMIE COVID-19
DO WE DRINK MORE OR LESS? CHANGES IN THE CONSUMPTION HABITS OF CZECH ALCOHOL CONSUMERS IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

FANTA Michael¹, BARTÁK Miroslav^{2,3}, MOŠOVSKÝ Jan⁴, VACEK Jaroslav²,
PETRUŽELKA Benjamin^{2,3}, ROGALEWICZ Vladimír^{2,3}, MIČÍKOVÁ Lucia^{5,6}

¹ Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně ekonomická, Česká republika

² Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie, Česká republika

³ Karlova Univerzita, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie, Česká republika

⁴ Institut ekonomických studií FSV Univerzity Karlovy, Česká republika

⁵ Slovenská zdravotnícká univerzita v Bratislave, Fakulta verejného zdravotníctva, Slovenská republika

⁶ Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta zdravotnických studií, Česká republika

ABSTRAKT

Pandemie COVID-19 přinesla několik změn v oblasti spotřebního chování, včetně užívání alkoholu a dalších návykových látek. Zatímco průměrná spotřeba alkoholu v České republice klesla, u některých rizikových skupin došlo naopak k jejímu zvýšení. Cílem článku je proto na vzorku 809 respondentů analyzovat, k jakým změnám spotřebních zvyklostí v oblasti alkoholu v tuzemsku mohlo dojít. Ukázalo se že vztah rizikového užívání a zvýšení spotřeby během pandemie je kladný, nicméně ne statisticky významný. Vedle toho data ukazují, že lidé konzumující alkohol častěji doma svou spotřebu během pandemie zvýšili. Ke snížení konzumace alkoholu během pandemie naopak došlo u lidí s vyšším dosaženým vzděláním. Osoby s intenzivními vzorci užívání návykových látek během pandemie v mnohých případech zvýšili svou míru či intenzitu užívání a lze tedy očekávat, že poptávka po léčbě závislosti v blízké budoucnosti taktéž vzroste.

Klíčová slova: Alkohol. COVID-19. Česká republika.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has led to several changes in consumption patterns, including the use of alcohol and other addictive substances. While the average alcohol consumption in the Czech Republic has decreased, some risk groups have experienced an increase in consumption. Using a sample of 809 respondents, aim of this paper is to analyse what changes in alcohol consumption patterns may have occurred in the Czech Republic. The relationship between risky use and increased consumption during the pandemic was found to be positive, but not statistically significant. In addition, the data show that people who consumed alcohol more frequently at home increased their consumption during the pandemic. In contrast, people with higher levels of education decreased their alcohol consumption during the pandemic. In many cases, people with heavy substance use patterns increased the level or intensity of their use during the pandemic, suggesting an increase in demand for addiction treatment in the near future.

Key words: Alcohol. COVID-19. Czech Republic.

ÚVOD

V reakci na šíření onemocnění způsobené virem COVID-19 byla napříč státy po celém světě přijata četná bezpečnostní opatření, která ovlivnila běžný soukromý i veřejný život [1] a zapříčinila řadu negativních sociálních, ekonomických či zdravotních důsledků [2, 3]. Zkušenosti z předešlých společenských krizí (např. ekonomických recesí, přírodních katastrof apod.) navíc dokazují, že tyto situace jsou často doprovázeny mimo jiné nárůstem problémů v oblasti duševního zdraví či rostoucím užíváním návykových látek [4].

Dlouhotrvající bezpečnostní opatření tedy vyvolala reálné obavy související s duševním zdravím společnosti, neboť u mnohých jedinců způsobila opakovaná nedobrovolná izolace výpadek finančních příjmů, ztrátu kontaktu s blízkými, pocity sociálního neklidu či strachu, nárůstu pocitu osamělosti nebo deprese vedoucí až k sebevraždným sklonům [5, 6]. Závažné riziko zhoršení kondice duševního zdraví se týkalo zejména osob, které se již v době nástupu pandemie a zvyšujícího se počtu nakažených potýkali s určitými psychiatrickými poruchami [7].

Výše uvedené stresory zároveň představují hlavní rizikové faktory podněcující mimo jiné ke zvýšené konzumaci alkoholu, a to zejména u problémových a rizikových konzumentů, či opětovné zvýšení spotřeby u těch, kteří konzumaci alkoholu v minulosti omezili nebo jej konzumovat zcela přestali [8]. Kombinace stresujících impulsů společně s uzavřenými restauračními provozovny či omezením sociálního kontaktu vedla bezpochyby také k určitým změnám spotřebního chování konzumentů alkoholických nápojů [9, 10].

Dosavadní výsledky vědeckých publikací zkoumající vliv proti-pandemických opatření na spotřebu alkoholu v obecné populaci se poměrně různí. Konkrétní dopady totiž mohou být odlišné v závislosti na specifických charakteristikách rozdílných demografických skupin obyvatel, jejichž motivy ke konzumaci alkoholu jsou taktéž odlišné [11, 12]. Jinými slovy, někteří konzumenti pili alkohol během pandemie méně, jiní pili více a někteří svou úroveň spotřeby nezměnili [13-16].

Vliv alkoholu na celkovou zdravotní zátěž společnosti je nicméně významný – alkohol lze označit jako jednu z hlavních příčin nemoci či předčasné úmrtnosti napříč všemi rozvinutými zeměmi [17], včetně České republiky [18]. Česká republika zároveň dlouhodobě patří mezi státy s nejvyšší spotřebou čistého alkoholu na obyvatele na světě [19, 20]. V této souvislosti je pro českou společnost významným problémem zejména zvyšující se prevalence rizikové a škodlivé konzumace alkoholu [18, 21], kdy prevalence vysoce problémových konzumentů alkoholu dosáhla v roce 2020 úrovně 8 % [22].

Zatímco souvislosti mezi ekonomickou či sociální situací jedinců a konzumací alkoholu byly předmětem mnoha vědeckých publikací, evidence ohledně vlivu plošných restriktivních opatření je stále nedostatečná [23]. Výzkum zabývající se tuzemskou spotřebou alkoholu během pandemie COVID-19 indikuje, že během pandemických měsíců došlo ke snížení úrovně průměrné spotřeby, nicméně nestalo se tomu tak napříč všemi konzumními kategoriemi. V některých skupinách obyvatel či v rizikových skupinách konzumentů alkoholu mohlo totiž dojít naopak k nárůstu spotřeby alkoholických nápojů [24].

ALKOHOL V ČASECH PANDEMIE COVID-19

Jak již bylo uvedeno výše, závěry zahraničních studií zaměřených na vliv pandemie COVID-19 a spotřebu alkoholu jsou nejednoznačné. V některých skupinách obyvatel totiž mohlo dojít k poklesu spotřeby, a to zejména v důsledku uzavřených barů a restaurací či výrazně menšímu počtu oslav a podobných společenských příležitostí souvisejících s konzumací alkoholu [23, 25]. Důvodem ke snížení spotřeby alkoholu mohla být např. také inklinace řady jedinců ke zdravému životnímu stylu, čímž chtěli docílit snížení rizika přenosu nákazy či těžkému průběhu onemocnění [26]. Na druhou stranu, významné stresory související s pandemií naopak

stimulovaly jiné skupiny obyvatel ke zvýšení jejich konzumace alkoholu, především pak u konzumentů kteří již před vypuknutím pandemie patřili do rizikových skupin. Např. výzkum Rossow et al. [24], který se zaměřil na změny konzumace alkoholu v celkem osmi evropských státech včetně České republiky, uvádí, že horních 10 % nejintenzivnějších konzumentů alkoholu svou spotřebu během pandemie výrazně zvýšilo, přičemž změny v ostatních konzumních kategoriích jsou jen velmi malé. Výsledky studie Matone et al. [27], zkoumající taktéž změny v konzumaci alkoholu v Evropské unii, konstatují, že ve většině evropských zemí se u osob s rizikovým nebo nebezpečným užíváním alkoholu zvýšilo nejen množství konzumovaného alkoholu, ale i frekvence pití. Obecně lze tedy konstatovat, že v řadě zemí došlo k poklesu průměrné společenské spotřeby alkoholu, který byl ale tažen zejména nízkorizikovými kategoriemi konzumentů, přičemž u rizikových kategorií došlo naopak k nárůstu [10, 28, 29]. Tyto teze verifikuje také výzkum Mravčík, Chomynová [30], zaměřený na českou populaci na základě průzkumu z května 2020. Závěry autorů konstatují, že respondenti, kteří uváděli nejvyšší frekvenci užívání návykových látek před pandemií (zejména alkoholu, konopí a sedativ) zvýšili intenzitu užívání těchto látek během prvního nouzového stavu na začátku roku 2020 v průměru o 5 – 10 %, zatímco méně intenzivní uživatelé svou spotřebu snížili.

Data Českého statistického úřadu indikují, že z hlediska průměrné spotřeby alkoholu došlo k mírnému poklesu. Rostoucí trend průměrné spotřeby v letech 2017 – 2019 tedy následoval pokles z 10,0 litru čistého alkoholu na obyvatele v roce 2019 na 9,7 litru v roce 2020 [31]. ČSÚ však metodicky vymezuje průměrnou spotřebu alkoholu jako objemem tržeb tuzemských výrobců alkoholických nápojů, k čemuž je připočten import a odečten export alkoholu. Tento pokles tedy může být ovlivněn i útlumem zahraničního cestovního ruchu, kdy se počet zahraničních návštěvníků v roce 2020 oproti roku 2019 snížil o 74,4 % [32].

Pandemie COVID-19 a související protipandemické restriktivní opatření zároveň ztížily klientům s problémy se závislostí na alkoholu kontakt se sociálními a adiktologickými službami, po nichž po uvolnění vládních opatření zaznamenala poptávka citelný nárůst a řada pracovišť narazila na své kapacitní limity [33].

CÍL PŘÍSPĚVKU

Cílem článku je proto na základě analýzy aktuálních kvazi-reprezentativních dat určit, k jakým výrazným změnám konzumních zvyklostí v oblasti alkoholu došlo v České republice během pandemie COVID-19. Tyto poznatky lze považovat za klíčové zejména pro vhodné nastavení nástrojů sociální politiky či adiktologických služeb.

METODIKA VÝZKUMU

Výběrový soubor

Cílovou skupinou šetření byla obecná internetová populace obyvatel České republiky v celkovém počtu 809 respondentů.

Dotazník a sběr dat

Výzkum byl realizován prostřednictvím internetového sběru (CAWI), přičemž respondenty a respondenti byli součástí Českého národního panelu. V kontextu tohoto článku a použitých vybraných dat jsou relevantní zejména následující standardizované dotazníkové nástroje: Test pro identifikaci poruch způsobených užíváním alkoholu (AUDIT), je krátký screeningový dotazník zaměřující se na včasnou detekci osob s rizikovou konzumací alkoholu. Za jeden z limitujících aspektů tohoto dotazníku lze nicméně považovat fakt, že monitoruje úroveň konzumace alkoholu v přibližně roční periodě, přičemž vliv pandemie COVID-19 na spotřebu může tuto roční periodu přesahovat. Pro hodnocení zdravotní gramotnosti byl zvolen dotazník HLS EU Q16, který obsahuje 16 otázek. Jedná se o standardní výzkumný nástroj, který je využíván také v České republice a který byl sestaven v rámci European Health Literacy Consortium (HLS-EU).

Výzkum byl schválen etickou komisí Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti č. EKNMS-5/2021 a byl proveden v souladu s Farmingtonským konsenzem.

Statistická analýza dat

Základním pilířem tohoto výzkumného článku jsou data získaná v rámci výše uvedeného projektu „Alkohol pod kontrolou 2.1“, přičemž jedním ze stěžejních výstupů projektu je mimo jiné „Závěrečná zpráva k projektu. Tato zpráva již zahrnuje deskriptivní statistiky výběrového souboru, popisnou vizualizaci výsledků či korelační analýzu základních proměnných (viz tabulka 2 níže). Pro vlastní datovou analýzu kvantifikujeme nejprve pro všechny respondenty hodnoty dotazníku AUDIT

a dotazníku HLS EU Q16, které dále slouží jako vstupy do regresních modelů (metoda nejmenších čtverců). V rámci regresní analýzy zkoumáme zejména změny v chování během pandemie COVID-19 jež ovlivnily rizikové pití měřené skórem AUDIT. U modelů, kde nebylo možné vyloučit přítomnost heteroskedasticity ve zkoumaných datech, je tato kompenzována heteroskedasticky-robustní kovariační maticí při testování statistické významnosti jednotlivých proměnných či skupin proměnných na pětiprocentní hladině významnosti.

Během výpočtů skóre AUDIT a HLS EU Q16 bylo z důvodu chybějících odpovědí vyřazeno celkem 54 pozorování (respondentů). Jakkoliv se jedná o malou část celkového vzorku, je třeba vzít v úvahu, že při otázkách na rizikové pití je pravděpodobné, že více riziková uživatelé spíše neodpoví na dané otázky. Tato chybějící data mohou být tedy z povahy nenáhodná, což může vést k mírnému podhodnocení celkové míry rizikového užívání alkoholu, popřípadě míry vlivu pandemie COVID-19 na změnu chování směrem k větší míře rizikového užívání.

V tomto článku se zaměřujeme zejména na změny spotřebního chování související s pandemií COVID-19. Pro tyto účely používáme agregovanou proměnnou změny chování, která zahrnuje jak zvýšení frekvence užívání alkoholu tak zvýšení objemu vypitého při jedné příležitosti během pandemie v porovnání s obdobím před pandemií.

VÝSLEDKY

Výsledky regresního modelu znázorňuje tabulka 1. Pohlaví a věk jsou ve vztahu k rizikové konzumaci statisticky významnější proměnnou, než např. regionální faktory (resp. místo bydliště či velikost sídla). Totéž platí pro jejich vztah ke změně spotřebního chování během pandemie (statistický F-test ukázal proměnné indikující kraje jako společně nevýznamné na desetiprocentní hladině významnosti, s p-hodnotou daného testu 0,14) nebo také ve vztahu ke zdravotní gramotnosti. Důležité je v tomto kontextu zmínit negativní koeficient u významné proměnné vyjadřující věk respondentů, který indikuje, že rizikové pití se spíše objevuje u mladších respondentů.

Tabulka 2 znázorňuje vzájemný vztah mezi konkrétním místem či příležitostí konzumace alkoholu a rizikovostí konzumace alkoholu měřenou skórem testu AUDIT. Statisticky nejvýznamnější vliv konzumace alkoholu lze sledovat u konzumace

Tabulka 1 Výsledky lineárního modelu pro skóre AUDIT: pohlaví, věk a regionální faktory

Proměnná	Hodnota koeficientu	Standardní odchylka	t-hodnota	p-hodnota
konstanta	7,508	0,926	8,111	<0,001*
Pohlaví (muž)	2,569	0,338	7,605	<0,001*
Věk	-0,047	0,009	-5,118	<0,001*
Vzdělání	-0,198	0,141	-1,402	0,161
Velikost města	0,020	0,123	0,166	0,868
Zdravotní gramotnost	0,016	0,050	0,319	0,750

Tabulka 2 Výsledky lineárního modelu pro skóre AUDIT: místo konzumace alkoholu

Proměnná	Hodnota koeficientu	Standardní odchylka	t-hodnota	p-hodnota
konstanta	32,296	3,375	9,568	<0,001*
pohlaví (muž)	1,501	0,282	5,321	<0,001*
věk	-0,020	0,008	-2,721	0,007*
vzdělání	-0,316	0,108	-2,920	0,004*
konzumace doma	-0,862	0,134	-6,432	<0,001*
... na návštěvě	-0,175	0,210	-0,832	0,406
... v restauraci	-0,596	0,181	-3,289	0,001*
... v baru/klubu	-0,642	0,270	-2,376	0,018*
... venku	-0,265	0,302	-0,875	0,382
... na zahradě	-0,169	0,159	-1,067	0,287
... v přírodě	-0,679	0,338	-2,011	0,045*
... v práci	-0,854	0,445	-1,919	0,055
... ve škole	-1,073	0,756	-1,419	0,157
... o samotě	-0,540	0,141	-3,839	<0,001*

Tabulka 3 Výsledky lineárního modelu pro změny chování v pandemii

Proměnná	Hodnota koeficientu	Standardní odchylka	t-hodnota	p-hodnota
konstanta	5,3449	0,9838	5,433	<0,001*
skóre AUDIT	-0,0234	0,0187	-1,249	0,212
zdravotní gramotnost	-0,009	0,0183	-0,496	0,620
pohlaví (muž)	-0,0198	0,1280	-0,155	0,877
věk	-0,0016	0,0041	-0,389	0,697
vzdělání	-0,0953	0,0527	-1,810	0,071
konzumace doma	-0,3769	0,0573	-6,576	<0,001*
... na návštěvě	-0,0549	0,0866	-0,634	0,526
... v restauraci	-0,0001	0,0587	-0,001	0,999
... v baru/klubu	-0,1654	0,0920	-1,797	0,073
... venku	-0,1060	0,0945	-1,122	0,262
... na zahradě	-0,0150	0,0699	-0,215	0,830
... v přírodě	0,1087	0,0923	1,177	0,240
... v práci	0,0702	0,1112	-0,632	0,528
... ve škole	0,6272	0,1847	3,395	0,001*

v domácnosti, o samotě, v přírodě, v baru, restauraci či v práci.

S těmito informacemi následně pracujeme při zkoumání toho, jaké faktory nejvíce přispěly ke zvýšení (snížení) konzumace alkoholu od začátku pandemie (pro tyto účely používáme agregovanou

proměnnou změny chování, která zahrnuje jak zvýšení frekvence užívání alkoholu tak zvýšení objemu vypitého při jedné příležitosti během pandemie v porovnání s obdobím před pandemií). Společný F-test ukázal, že místo konzumace je statisticky významné (p-hodnota testu pro okolnosti kon-

zumace $<0,001$).

Z výsledků je jednak patrné, že po započítání dalších okolností konzumace přestává být velmi výrazná role skóre AUDIT. Zřejmě právě proto, že faktory ovlivňující rizikovost pití jsou již započteny právě v okolnostech, za kterých ke konzumaci dochází. Jako další lze uvést, že lidé konzumující alkohol častěji doma svou spotřebu během pandemie zvýšili. Ke snížení konzumace alkoholu během pandemie naopak došlo u lidí s vyšším dosaženým vzděláním.

Po testování Breusch Pagan testem jsou hodnoty výše uvedené s heteroskedasticky robustními standardními chybami.

DISKUSE

Výsledky výzkumu do jisté míry korespondují se závěry vědeckých publikací uvedených v prvních dvou kapitolách tohoto článku. Tyto konstatují, že během pandemie COVID-19 došlo bezpochyby k řadě změn ve spotřebním chování konzumentů alkoholu, přičemž tyto změny jsou odlišné napříč konzumními či demografickými kategoriemi. Také data Státního zdravotního ústavu navíc ukazují, že celková průměrná spotřeba alkoholu v České republice během pandemie následovala předešlý rostoucí trend a v roce 2021 dosáhla hodnoty 8,0 litru na osobu za rok [22]. Za problematickou lze pak označit zejména nárůst spotřeby alkoholu mezi rizikovými skupinami konzumentů, či zvýšenou prevalenci časté konzumace alkoholu (třikrát až čtyřikrát týdně nebo dokonce každý den).

Lze předpokládat, že vzhledem k uzavření, resp. omezení provozu barů, restaurací, klubů či hospod nebo omezení sociálních kontaktů, došlo také k částečnému přesunu spotřeby alkoholu z veřejných míst do soukromých. Jak přitom ukazují data indikující rizikovost spotřeby z toho výzkumu, konzumace alkoholu zejména v domácnosti, o samotě nebo v přírodě se ukazuje být statisticky významná v souvislosti právě s rizikovou konzumací (pozitivně souvisí s vyšším skórem AUDIT). Maloobchodní ceny alkoholu jsou samozřejmě významně levnější v porovnání s restauračními provozovny. Pro spotřebitele tak dává (nejen v době pandemie) ekonomicky smysl se předzásobit a konzumovat alkoholické nápoje v domácím prostředí. Případný další přesun konzumace do domácího prostředí je proto žádoucí vnímat jako poměrně rizikový faktor.

Je zároveň otázkou, do jaké míry se nákupy alkoholických nápojů přesunou z restauračních

provozoven do maloobchodních prodejen i v následujícím období. Jako ilustrující příklad tohoto trendu lze mimo jiné uvést český trh s pivem, jakožto nejčastěji konzumovaným alkoholickým nápojem. Zatímco v roce 2019 dosáhl poměr výroby piva mezi segmenty on-trade a off-trade 37/63, v roce 2020 se tento poměr změnil na 27/73 – to znamená, že 73 % celkové výroby piva v roce 2020 směřovalo do maloobchodu [34]. Jedná se přitom o dlouhodobý trend naznačující přesun spotřeby piva z restauračních provozoven do domácností, který pandemie zřejmě ještě více podpořila.

Vedle aktuální úrovně spotřeby alkoholu mezi respondenty byla v rámci dotazníkového šetření zjišťována také velmi důležitá změna ve spotřebě během pandemie COVID-19, kdy otázka v dotazníku zněla následovně: „Jak se změnila frekvence a objem Vašeho pití alkoholu v průběhu pandemie COVID-19 (od března 2020 doposud) oproti frekvenci Vašeho pití před pandemií?“ Výsledky statistické analýzy ukázaly, že zejména právě lidé častěji konzumující alkohol doma či o samotě vykazovali tendenci svou úroveň spotřeby zvýšit. Determinantem zvýšené spotřeby během pandemie totiž mohl být také např. stres, deprese, obava o své blízké, ztráta zaměstnání nebo omezení sociálního kontaktu. Tendenci snižovat spotřebu alkoholu během pandemie pak vykazovala část výzkumného souboru s relativně vyšším dosaženým vzděláním (p-hodnota 0,071). Kombinaci těchto výsledků statistické analýzy lze vysvětlit zejména tím, že lidé s vyšším dosaženým vzděláním čelili během pandemie menším finančním obtížím a měli tedy naopak prostor soustředit se např. na zdravější životní styl a snažili se dodatečný volný čas využít alespoň v rámci možností produktivním způsobem. Poměrně překvapivě se ukázala být zvýšena konzumace alkoholu během pandemie pozitivně související s konzumací ve škole.

Navzdory výše uvedenému jsou informace o dopadech pandemie COVID-19 na vzorce chování či úroveň konzumace alkoholu napříč společnostmi stále omezené a nejednoznačné. Mnohé ze závažných socioekonomických dopadů se zároveň mohou projevit nikoli nyní v bezprostředním post-pandemickém období, ale spíše až v delším časovém horizontu. První výsledky výzkumů zaměřených na tuto oblast nicméně napovídají, že mohlo dojít ke zhoršení situace. A to především mezi intenzivními uživateli alkoholu, kteří často zvýšili jak frekvenci užívání, tak množství konzumovaného alkoholu.

Adiktologická pracoviště hlásí již nyní zvýšenou poptávku po svých službách, ačkoli tento nárůst nemusí být z údajů zdravotnické statistiky doposud zcela patrný [33].

ZÁVĚR

Pandemie COVID-19 s velkou pravděpodobností prohloubila dlouhodobý problém České republiky s rostoucím počtem rizikových konzumentů alkoholu, jež představují nezanedbatelnou zátěž pro sociální a zdravotní systém. Osoby s intenzivními vzorci užívání návykových látek navíc během pandemie v mnohých případech zvýšili svou míru či intenzitu užívání a lze tedy očekávat, že poptávka po léčbě závislosti v blízké budoucnosti taktéž vzroste.

Bezpečnostní restriktivní opatření zároveň ztížily klientům s problémy se závislostí na alkoholu kontakt a přístup k sociálním a adiktologickým službám. V této chvíli je proto velmi důležité směřovat výzkum zejména na nejrizikovější konzumenty alkoholu a právě na tyto konkrétní skupiny cíleně směřovat vhodné preventivní či regulatorní nástroje. Jedná se např. o důslednou implementaci screeningu a krátkých intervencí napříč zdravotnickými zařízeními, posílení harm-reduction programů (resp. programy zaměřené na minimalizaci škod způsobených konzumací alkoholu) či posílení kapacit adiktologických a sociálních služeb.

Na druhou stranu je třeba podotknout, že se během pandemie rozvinula řada různých on-line služeb a nástrojů, což může být do budoucna potenciálním přínosem ve smyslu úspory transakčních nákladů apod. Využití těchto služeb v adiktologické léčebné praxi může být jedním z dalších vhodných výzkumných záměrů.

Poděkování:

Grantová podpora: Sběr dat byl realizován díky podpoře RVKPP, projekt Alkohol pod kontrolou 2.1, č. 00-20 pro rok 2021. Autor M. F. Výzkum užívání alkoholu v České republice v kontextu pandemie COVID-19: Behaviorální experiment mezi vysokoškolskými studenty v Ústeckém kraji, číslo UJEP-SGS-2021-45-003-2. Autoři M.B., J.V., B. P. a V. R. RVKPP, projekt Alkohol pod kontrolou 2.1, č. 00-20 pro rok 2021.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

[1] CHIAPPINI S., GUIRGUIS A., JOHN A. et al. COVID-19: the hidden impact on mental health and drug addiction. *Frontiers in psychiatry*. 2020; 11: 767.

- [2] ATALAN A. Is the lockdown important to prevent the COVID-19 pandemic? Effects on psychology, environment and economy-perspective. *Annals of medicine and surgery*. 2020; 56: 38-42.
- [3] BRODEUR A., CLARK A., FLECHE S. et al. COVID-19, lockdowns and well-being: Evidence from Google Trends. *Journal of public economics*. 2021; 193: 104346.
- [4] DE GOEIJ M., SUHRCKE M., TOFFOLUTTI V. et al. How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social science & medicine*. 2015; 131: 131-146.
- [5] ABBASI K. All roads lead to coronavirus. *Journal of the Royal Society of Medicine*. 2020; 113 (3): 91-91.
- [6] WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*, 2020; [online] <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-MentalHealth-2020.1>
- [7] HOLMES E., O'CONNOR R., PERRY V. et al. Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*. 2020; 7 (6): 547-560.
- [8] SINHA R. How does stress increase risk of drug abuse and relapse? *Psychopharmacology*. 2001; 158 (4): 343-359.
- [9] REHM J., KILIAN C., FERREIRA-BORGES C. et al. Alcohol use in times of the COVID 19: Implications for monitoring and policy. *Drug and alcohol review*. 2020; 39 (4): 301-304.
- [10] KILIAN C., REHM J., ALLEBECK, P. et al. Alcohol consumption during the COVID-19 pandemic in Europe: a large-scale cross-sectional study in 21 countries. *Addiction*. 2021; 116 (12): 3369-3380.
- [11] JACOB L., SMITH L., ARMSTRONG N. et al. Alcohol use and mental health during COVID-19 lockdown: A cross-sectional study in a sample of UK adults. *Drug and alcohol dependence*. 2021; 219: 108488.
- [12] ALPERS S.E., SKOGEN J.CH., MÆLAND S. et al. Alcohol consumption during a pandemic lockdown period and change in alcohol consumption related to worries and pandemic measures. *International journal of environmental research and public health*. 2021; 18 (3): 1220.

- [13] PANAGIOTIDIS P., RANTIS K., HOLEVA V. et al. Changes in alcohol use habits in the general population, during the COVID-19 lockdown in Greece. *Alcohol and alcoholism*. 2020; 55 (6): 702-704.
- [14] CALINA D., HARTUNG T., MARDARE I. et al. COVID-19 pandemic and alcohol consumption: Impacts and interconnections. *Toxicology reports*. 2021; 8: 529-535.
- [15] GARNETT C., JACKSON S., OLDHAM M. et al. Factors associated with drinking behaviour during COVID-19 social distancing and lockdown among adults in the UK. *Drug and alcohol dependence*. 2021; 219: 108461.
- [16] MANTHEY J., KILIAN C., CARR S. et al. Use of alcohol, tobacco, cannabis, and other substances during the first wave of the SARS-CoV-2 pandemic in Europe: a survey on 36,000 European substance users. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*. 2021; 16 (1): 1-11.
- [17] SHIELD K., MANTHEY J., RYLETT M. et al. National, regional, and global burdens of disease from 2000 to 2016 attributable to alcohol use: a comparative risk assessment study. *The Lancet Public Health*. 2020; 5 (1): e51-e61.
- [18] MRAVČÍK V., CHOMYNOVÁ P., NECHANSKÁ B. et al. Alcohol use and its consequences in the Czech Republic. *Central European journal of public health*. 2019; 27: S15-S28.
- [19] WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global Information System on Alcohol and Health*. [on-line]. [11.8.2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/global-information-system-on-alcohol-and-health>
- [20] OECD. *Alcohol consumption*. [on-line]. [11.8.2022]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/healthrisk/alcohol-consumption.htm>
- [21] CHOMYNOVÁ P., ČERNÍKOVÁ T., MRAVČÍK V. et al. Současná situace, trendy a dopady konzumace alkoholu v české republice. *Profese Online*. 2021; 14 (1): 57-73.
- [22] STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. *Národní výzkum užívání tabáku a alkoholu v České republice 2020*. [on-line]. [23.8.2022]. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/szu/aktual/nauta_2020.pdf
- [23] CALLINAN S., SMIT K., MOJICA-PEREZ Y. et al. Shifts in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic: early indications from Australia. *Addiction*. 2021; 116 (6): 1381-1388.
- [24] ROSSOW I., BARTÁK M., BLOOMFIELD K. et al. Changes in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic are dependent on initial consumption level: findings from eight European countries. *International journal of environmental research and public health*. 2021; 18 (19): 10547.
- [25] KOOPMANN A., GEORGIADOU E., REINHARD I. et al. The effects of the lockdown during the COVID-19 pandemic on alcohol and tobacco consumption behavior in Germany. *European Addiction Research*. 2021; 27 (4): 242-256.
- [26] SCHMITS E., GLOWACZ F. Changes in alcohol use during the COVID-19 pandemic: Impact of the lockdown conditions and mental health factors. *International journal of mental health and addiction*. 2022; 20 (2): 1147-1158.
- [27] MATONE A., GHIRINI S., GANDIN C. et al. Alcohol consumption and COVID-19 in Europe: how the pandemic hit the weak. *Annali dell'Istituto Superiore di Sanità*. 2022; 58 (1): 6-15.
- [28] CHODKIEWICZ J., TALAROWSKA M., MINISZEWSKA J. et al. Alcohol consumption reported during the COVID-19 pandemic: The initial stage. *International journal of environmental research and public health*. 2020; 17 (13): 4677.
- [29] BRAMNESS J.G., BYE E., MOAN I.S., et al. Alcohol use during the COVID-19 pandemic: self-reported changes and motives for change. *European Addiction Research*. 2021; 27 (4): 257-262.
- [30] MRAVČÍK V., CHOMYNOVÁ P. Substance use and addictive behaviours during COVID-19 confinement measures increased in intensive users: Results of an online general population survey in the Czech Republic. *Epidemiol Mikrobiol Imunol*. 2021; 70 (2): 98-103.
- [31] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Spotřeba alkoholických nápojů na 1 obyvatele v České republice*. [on-line]. [23.8.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/graf-spotreba-alkoholickych-napoju-na-1-obyvatele-v-ceske-republice>
- [32] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cestovní ruch - 4. čtvrtletí 2020* [on-line]. [23.8.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cristestovni-ruch-4-ctvrtleti-2020>

- [33] MRAVČÍK V., CHOMYNOVÁ P., GROHMANNOVÁ K. et al. *Zpráva o alkoholu v České republice 2021* [on-line]. Praha: Úřad vlády České republiky. [11.8.2022]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33590/1128/Zprava_o_alkoholu_v_CR_2021_fin.pdf
- [34] FANTA M., BARTÁK M. Alcohol consumption in the czech republic in the context of covid-19 pandemic: implications for public policy. *Balkans Journal of Emerging Trends in Social Sciences*. 2022; 15.